

NAZORAT KASSA MASHINALARIDA HISOBOT TAYYORLASH TURLARI

Sultanova Zulxumor Raximovna

Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan

1-son kasb-hunar maktabi Ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nazorat kassa mashinalarining savdo jarayonidagi roli va bu mashinalarda hisobot tayyorlash turlari haqida, shuningdek bu jarayonni nazorat qilish uchun hukumatimiz tomonidan qabul qilingan qarorlar haqida malumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *nazorat-kassa mashinasi, savdo, hisobot, qaror, farmon, fiskal xotira, chek, kassir, malumot, tushum, tovar, pul, nazorat.*

Nazorat-kassa mashinasi (NKM) – tovarlarni sotish va xizmatlar ko'rsatishda pulli hisob-kitoblarni yozish uchun foydalaniladigan, fiskal xotira blokiga ega bo'lgan elektron uskuna. U elektr energiyasi borligidan qat'iy nazar, malumotlarni ro'yxatdan o'tkazilishi va uzoq vaqt saqlanishini ta'minlaydi.

Savdo korxonalarida elektron nazorat-kassa texnikasi avvalambor, tovarlarga tushadigan pul tushumlarining ishonchli va sifatli hisobini olib borishni ta'minlashi zarur. Sotilgan tovarlarga hisob - kitob nafaqat pulga, balki to'lov plastik kartalarida ham olib borilishi kerak.

Nazorat-kassa mashinalarida hisobot turlari bilan tanishib o'tamiz.

Hisobot tartibi. Ushbu tartib hisobot hujjatlarini tuzishda foydalaniladi.

Bunda nol bo'lmagan barcha malumotlar pechat qilinadi. Mashinada bir necha hisobotlar, chek va nazorat lentalariga pechat qilinishi mumkin. Hisobotni o'chirish yoki o'chirmaslik tartibi ishchi qulfdagi kalit bilan tanlanadi. Mashina

kaliti o'rnatilgandan so'ng hisobot xili tanlanadi: umumiy hisobot, kassirlar

bo'yicha hisobot, oraliq hisobot, tovarlar bahosi kodi bo'yicha hisobot, seksiyalar hisoboti, kassir hisoboti, soatbay hisobot, naqd pul hisoboti va boshqalar.

Umumiy hisobot. Bu tartibda kassadan o'tgan summalar raspechatkasi olinadi. Hisobotda seksiyalar va kassirlar bo'yicha ko'rsatkichlar jamlanadi. Hisobotda har bir seksiyadagi olingan tovarlar fiksatsiyalanib, umumiy summasi chegirma yoki qo'shimcha foiz summasi, to'lovlar yoki qaytganlar umumiy miqdori va summasi, kassa tushumi, kassa to'lovi yoki qo'yilgan summa miqdori, kassadagi naqd pul, annulyatsiya va korreksiya summasi, takroriy, sinov cheklar soni va yig'ilgan summalar ko'rsatiladi. Shuningdek, hisobotda hisobot olinganligi va chekning tartib raqami ko'rsatiladi. Hisobotda faqat bajarilgan operatsiyalar ko'rsatiladi. Bu tartibda hisobot o'tgandan so'ng, kassadan o'tgan summalar pechatlanadi.

Kassirlar bo'yicha hisobot. Bunda barcha seksiyalar va kassirlar bo'yicha ko'rsatkichlar jamlanadi. Tanlangan kassirdan o'tgan summalarni,

umumiy hisobot olinganidan so'ngisi pechat qilinadi. Hisobotda barcha seksiyalar ko'rsatkichlari jamlanadi. Kassirlar bo'yicha hisobot faqat so'nmas tartibda olinishi lozim. Har bir soat bo'yicha hisobotda ham umumiy hisobot olingandan so'ng bajariladi. Bunda

ham hamma seksiyalar va kassirlar ko'rsatkichlari bo'yicha qilinadi, hisobot davri har bir soatlarga bo'linadi. Hisobot faqat so'nmas (o'chirilmagan) tartibda bajariladi.

Oraliq hisobot. Bunda oraliq hisobot olingan davrdan kassa orqali o'tgan summalar pechat qilinadi. Oraliq hisobotning so'ndirilishi bilan olinganligi boshqa hisobotlar ma'lumotlariga ta'sir etmaydi. Ma'lumotlar barcha seksiya va kassirlar bo'yicha jamlanadi.

Tovarlar bahosi kodlari bo'yicha hisobot. Bu tartibda tovarlar bahosi kodi bilan sotilgan tovarlar miqdori pechat qilinadi. Bunda ham barcha seksiyalar va kassirlar ma'lumotlari jamlanadi. Bunday operatsiya boshqa hisobotlarga ta'sir etmaydi.

Seksiyalar bo'yicha hisobot. Bu tartibda har bir seksiya yoki kassadan umumiy hisobotga olingan ma'lumotlardan keyingi summalar yozib olinadi. Ma'lumotlar barcha kassirlar bo'yicha jamlanadi. Bunday hisobot faqat so'ndirilmas (o'chirilib) tartib vaqtida olinadi.

Naqd pul bo'yicha hisobot. Bu tartibda umumiy hisobot olingandan keyingi davrda to'plangan naqd pullar bo'yicha, kassirlar bo'yicha bajariladi. Ma'lumotlar barcha seksiyalar va kassirlar bo'yicha qilinadi. Naqd pul hisoboti so'nmas tartibda bajariladi.

Fiskalizatsiya tartibi. Har bir kassa apparati fiskal xotira blokiga ega bo'ladi. Bunda, kassa apparati egasi radioda, har kungi savdodagi to'lovlar, olingan mablag' summasi haqida informatsiyalar saqlanadi. O'rtacha kassa apparatining xotira blokida har kunlik 3000 yozuvni va 5 blok kassa apparat egasining almashganligi to'g'risidagi informatsiyani saqlashi mumkin. Fiskal xotirasi bor kassa apparati fiskal tartibda ishlaydi va kunlik to'lovlar hamda tushum summasi uning xotirasida sanasi va vaqti bilan yozilib boriladi. Savdo nazorati vaqtida soliq nazorati fiskal hisobotini birortasining tartibini olishi, ya'ni umumiy fiskal hisoboti, qisqartirilgan fiskal hisobot va fiskalizatsiya hisobotini olishi mumkin. Buning uchun soliq nazorati olti sondan iborat parolini kiritishi talab etiladi.

Umumiy fiskal hisobot, deganda chek va nazorat lentasida shu davrda olib borilgan kassa operatsiyasining yozuv raqami, sanasi va sutkali tushum haqidagi yozuv informatsiyasi tushuniladi.

Qisqartirilgan fiskal hisobotda, nazorat-kassa apparatining ma'lum davr ichidagi umumiy fiskal yozuvi haqidagi informatsiyasini berish tushuniladi. Fiskalizatsiya hisobotida, ushbu kassa apparatidagi fiskallashtirish

uchun qilingan ishlar to'g'risidagi informatsiya tushuniladi. Chek va nazorat lentasiga: fiskalizatsiya raqami, tashkilot nomi, mashina raqami, egasining kodi, kunlik yozuvning birinchisining raqami haqida informatsiya pechat qilinadi.

Testlash tartibi. Bu tartibda nazorat-kassa mashinasining va uning alohida qismlarining ishlash qobiliyati tekshiriladi. Tekshirishda navbati bilan mashina klaviaturasi va qulflar bloki, pechat qurilmasi va indiktori test nazoratidan o'tkazilib, uning texnikaviy holati aniqlanadi. Bunday paytda mashina avtonom holatda, ya'ni oldindan berilgan chek pechat qilinadi va kalkulyator tartibida nazorat misoli hisoblanadi. Bunday tartibda mashinadagi barcha to'planganlar o'zgarishi mumkin, shuning uchun bu tartibga kirishdan va chiqishdan qilingan ishlar o'chirilishi lozim.

EVM ishlash tartibi. Bu tartibda mashina personal kompyuter tarkibida

bo'lgan interyeri PS-232 va dastur ta'minoti orqali informatsiya almashadi. Kompyuter mashinaga chekning boshi va tugallanganligi, kodi va tovar bahosi, soliq qo'shimchasi va boshqa informatsiyalarni berishi, nazorat kassa mashinasidan esa uning ishi haqidagi ma'lumotni oladi.

Ushbu jarayonlarni nazorat qilish hukumatimiz tomonidan tegish qaror va farmonlar qabul qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish chora tadbirlari to'g'risida" 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5813-son Farmoni ijrosini ta'minlash hamda tadbirkorlik subyektlarining fiskal modulga ega bo'lgan onlayn nazorat-kassa mashinalari va virtual kassa tizimidan foydalanishini

joriy etish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. Quyidagilar:

Vazirlar Mahkamasining "Toshkent shahrida onlayn nazorat-kassa mashinalarini qo'llash bo'yicha tajriba loyihasini amalga oshirish chora tadbirlari

to'g'risida" 2019-yil 21-fevraldagi 150-son qarorining ijrosi yuzasidan Toshkent shahrida onlayn nazorat-kassa mashinalari va virtual kassani qo'llash bo'yicha tajriba o'tkazilganligi;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5813-son Farmoni bilan Naqd pul tushumiga ega bo'lgan tadbirkorlik subyektlarini onlayn nazorat-kassa mashinalari yoki virtual kassadan foydalanishga bosqichma-bosqich o'tkazish grafigi (keyingi o'rinlarda grafik deb ataladi) tasdiqlanganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

2. Quyidagilar:

Aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshirishda onlayn nazorat kassa mashinalari va virtual kassa tizimini qo'llash tartibi to'g'risidagi nizom 1-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llanilishi ruxsat etilgan onlayn nazorat-kassa mashinalari, virtual kassa va fiskal modulga qo'yiladigan texnik talablar 2-ilovaga muvofiq;

Onlayn nazorat-kassa mashinalari, virtual kassa va fiskal modulga texnik xizmat ko'rsatish markazlarining davlat reyestrini yuritish hamda ularga qo'yiladigan alohida talablar 3-ilovaga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llanilishi ruxsat etilgan onlayn nazorat-kassa mashinalari va virtual kassalarning davlat reyestrini yuritish tartibi to'g'risidagi nizom 4-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Ushbu farmon asosida davlat huquqiy-iqtisodiy nazorati amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5813-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 21-fevraldagi 150-son qarori.
3. Eshquvvatov B.T. Texnologik jihozlar va ularni loyihalash asoslari. Toshkent 2008.
4. www.lex.uz O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bazasi.